

BELINA „DAROVNICA“ HVARANIMA JE FALZIFIKAT

I.

Sve dosada se držalo, da je autentična isprava hrvatsko-ugarskog kralja Bele III. (IV.) od 10. V. 1242 (!), kojom potvrđuje tobožnje slobostine Hvaranima.¹⁾ Međutim ipak postoje dokazi, koji ulijevaju sumnju u njenu autentičnost. To ćemo dokazati analizom same isprave u slijedu ove radnje. Pretpostavljamo da se najstariji prijepis Beline „darovnice“ nalazio u rukopisu hvarskog statuta, napisanog 1418. godine, a taj se do početka 19. stoljeća čuvao kod G. Giaxe, ali je onda po navodu prof. G. Boglića vjerovatno nestao.²⁾

Najstariji pak nama dosada postojeći poznati i sačuvani prijepis ove isprave, učinjen od hvarskog općinskog notara Jurja Stasinia,³⁾ nalazi se u rukopisu hvarskog statuta,⁴⁾ koji se čuva u arhivu dra Jerka Machieda u Hvaru, i potječe iz 1632. godine.⁵⁾ Ovaj je prijepis učinjen valjda prema najstarijem već navedenom prijepisu iz 1418. godine, te će on biti donesen u toku ove radnje i poslužiti će nam kao baza, na kojoj ćemo dokazati, da je ta „darovnica“ falzifikat.

Nego navedena isprava nalazila se i u biblioteci više gimnazije u Zadru u rukopisnoj zbirci pod naslovom „Sommario dei Privilegi della Comunità di Lesina“ (ona je s ostalim rukopisima po svoj prilici nestala ili izgorila 1943. godine), obuhvatajući period od 1243. do 1641. godine.⁶⁾ Ove je privilegije 1860. godine ispoređivao Boglić s originalima i autentičnim

1) T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* IV, Zagreb 1907, 151, 152.

2) G. Boglich, *Studi storici sull'isola di Lesina* I. Zara 1873, 123.

3) Ne Itasini (?), kako to donosi M. Maurović u *Ljetopisu* JA 21, Zagreb 1907, 104.

4) Ovaj je statut, koji mi je svojevreteno dao najpripravnije na uporabu dr. J. Machiedo, a na čemu mu i ovdje zahvaljujem, po svoj prilici prepisan iz onog izgubljenog iz 1418. godine.

5) „..... copiam hanc statutorum municipalium paginarum ducentum quadraginta duorum manu domini Georgii Stasini notarii publici vniuersitate extracta ab originali existente in cancelaria auscultando diligenter concordare inuenit ab originali existente..... die 5 decembris 1632.“ (Arhiv dra J. Machieda-Rukopis hvarskog statuta, str. 243).

6) V. Brunelli, *Catalogo sistematico dell' i. r. biblioteca ginnasiale-provinciale di Zara, Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Zara* XLV, 1902, 44.

prijepisima, pa se uvjerio, da se doista slažu. Poslije njega je taj isti rukopis pregledao I. Strohal, koji je naveo, da najstariji privilegij potječe iz 1243., a posljednji iz 1643. godine i da je bilo više sastavljača, t. j. nadopunjivača.⁷⁾

Iz ovoga se očito vidi, da je i ovdje postojao još jedan prijepis Beline isprave, koji je ili nestao ili propao ili pak požarom uništen.

U biblioteci iste gimnazije nalazilo se je do 1943. godine i rukopisno djelo A. Gazzaria (r. Vis, 1637—u. 1706.)⁸⁾ „Historia D'Ilmi Prelati di Liesina et Brazza“⁹⁾ kojim se služio i Boglič. On je naveo, da je u njemu i spomenuta Belina isprava, u kojoj stoji napisano ime „Gignich“¹⁰⁾. No kako je s ostalima i taj rukopis 1943. godine izgorio ili nestao, to ne možemo ništa drugo nego povjerovati Bogliču da je tako, a pogotovo i radi toga što imamo još jedan vjerodostojan prijepis iz 19. stoljeća, koji je učinio Hvaranin Jerolim Machiedo po Gazzarijevom originalnom rukopisu.¹¹⁾ Iz Machiedovog prijepisa sastavio je jedan prijepis¹²⁾ svećenik Ivan Gurato, marljivi sakupljač i prepisivač arhivalija (r. Zadar, 10. IX. 1804. — u. Rab, 17. V. 1874.)¹³⁾ Iz Guratovog prijepisa vidimo, da se u Machiedovom prijepisu, t. j. u Gazzarijevom originalnom rukopisu, nalazio ispisan samo jedan dio Beline isprave,¹⁴⁾ koji upravo donle dopire dokle i onaj u Farlatijevom štampanom djelu.¹⁵⁾ Ujedno je ovaj prijepis „darovnice“ i najsličniji Farlatijevom. No oba ova otprilike zapadaju u iste pogreške kao i Lucius,¹⁶⁾ iako se od njega jedva zamjetljivo razlikuju na par mjesta izrazima u tekstu.

Iz Machiedovog prijepisa, kojega je kod sebe imao, sa-stavio je novi i pok. R. Bučić.¹⁷⁾ Međutim Bučićev prijepis nema

7) I. Strohal, Statuti primorskih gradova i općina, Zagreb 1911, 56.

8) Državni arhiv u Zadru (DAZ) — Ostavština don Kuzme Vučetića XII — c — A. Gazzari, Historia D' Ilmi Prelati di Liesina et Brazza, I (prijepis prijepisa pok. R. Bučića 1938. godine).

9) Rukopis ovog djela poticao je iz 17. ili 18. stoljeća (V. Brunelli, o. c. Programma... XLV, 41).

10) G. Boglich, o. c. I, 186.

11) Ovaj se jedan Machiedov prijepis nalazi sada u ostavštini pok. R. Bučića u Zagrebu.

12) Ova „Historia... proseguita poi da altri dopo la morte dell' Autore che segui l' anno 1706“ obuhvata „Con rettificazioni di fatti, date, citazioni ecc., eseguite col confronto dei rispettivi Autori esaminati e consultati attentamente, per cura di Don Giovanni Gurato Jadrense, marcate ai rispettivi luoghi in carattere rosso“ 226 strana teksta i 277—284 sadržaja, a pohranjena je u Kaptolskoj biblioteci u Zadru pod br. 2221.

13) C. F. Bianchi, Zara cristiana I, Zara 1877, 247—249.

14) „In nomine Sanctae Trinitatis... „do“... in omnibus obsequendo“, a nalazi se na strani 38—40 Guratovog prijepisa.

15) D. Farlati, Illyricum Sacrum IV, Venetiis 1769, 247, 248.

16) J. Lucius, De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex, Vindobonae 1758, 160, 161.

17) DAZ — Ostavština don Kuzme Vučetića XII-c-Historia...

Belinu ispravu, već u njemu mjesto toga stoji samo: „Segue il Privilegio¹⁸⁾ — In nomine Sanctae Trinitatis et Individuae Trinitatis (Bolla di Bela)“,¹⁹⁾ a u indeksu „Privilegio di Bela Ré d'Ungaria concesso alli Nobili di Lesina.“²⁰⁾

Još jedan i to posljednji prijepis ove listine postoji u t. zv. „Raccolta . . .“,²¹⁾ koja su sastavljena u 18. stoljeću, a prema tome je prepisana i navedena „darovnica“. Samo ta listina iz ove zbirke je mnogo sličnija prijepisu iz 1632. godine negoli onima u Luciusa i Farlatija. Š. Ljubić, iako je prepisao ovu ispravu iz „Raccolta“,²²⁾ koju je u svomo vlasništvu imao, ipak je hotimično učinio par netočnosti, te je čak i neke izraze vjerno ispisao iz Luciusa.²³⁾

Interesantno je, da prijepis ove „darovnice“, koji je sačuvan i u rukopisu navedenog statuta iz 1632. godine, nije izašao u štampanom hvarskom statutu iz 1643. godine. No zato je poznato, da se čak 1643. taj „privilegij“ čuvao u općinskoj škrinji, a njegov pak prijepis držao je kod sebe stariji sudac, i to je dapače ušlo kao posebna odredba u hvarski statut.²⁴⁾ To znači, da je tada uz t. zv. „privilegij“ postojalo u Hvaru i par prijepisa ove Beline isprave.

Prvi je ovu listinu, ispisanu iz jednog prijepisa, sa datumom u tekstu 1243. godina, donio u cijelosti štampanu Lucius u svom „De Regno Dalmatiae et Croatiae“. Ali je zato sa strane teksta stavio: 1242. godina. Ujedno je neuvjerljivo razložio, da je do te hronološke pogreške došlo prigodom prepisivanja upravo onako kao i kod one Beline darovnice samostanu sv. Krševana u Zadru s istim datumom, pozivajući se na to, da je

18) DAZ — Ostavština . . . XII-c-Historia . . . , 9, dok u Guratovom prijepisu na str. 38 stoji „Segue il Priuilegio.“

19) Po mišljenju sada već pokojnog R. Bučića, njegov djed po majci Jerolim Machiedo, koji je taj prijepis sastavio, izostavio je sadržaj ove isprave „valjda radi kratkoće ili stoga što mu je taj sadržaj bio inače poznat“, jer se ista nalazila u rukopisu hvarskog statuta, kojega je on tada bio vlasnik. Sam je pak „tekst bule morao biti onaj kakav je u spomenutom kodeksu (t. j. u rukopisu hvarskog statuta) da ga je iz ovoga i bio uzeo“ (Pismo R. Bučića dru S. Antoljaku, Zagreb, 9. X. 1949.). Medjutim iz gore navedenog Guratovog prijepisa vidimo, da to baš nije tako, a zašto, to se možemo samo domišljati.

20) DAZ — Ostavština . . . XII-c-Historia . . . , 55 a, a u Guratovom prijepisu na str. 278.

21) DAZ — Ostavština don Šime Ljubića 5-Raccolta di varie memorie antiche attinenti alla dioecesi di Lesina.

22) Ljubić ju nije unatoč svega svoga nastojanja uspio prepisati i iz statuta iz 1632. godine, jer mu ga vlasnik nije htio posuditi, iako ga je čak i Jugoslavenska Akademija molila (S. Ljubić, Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae, et civitatis et insulae Lesinae, MHJSM pars I, vol. III, Zagrabiae 1882—3, IX). Ali ga je zato mogao detaljno pregledati M. Maurović (Ljetopis JA 21, str. 104). Inače se ovaj statut u arhivu dra J. Machieda ne slaže potpuno s onim štampanim u Veneciji (G. Boglich, o. c. I, 132).

23) S. Ljubić, o. c., MHJSM I/III, 374—376.

24) S. Ljubić o. c., 179.

Bela 1242. godine boravio u Trogiru i sedma godina njegova vladanja toj godini odgovara, kako se vidi iz originalnih isprava.²⁵⁾

Da je hvarska darovnica datirana sa 10. V. 1242. godinom, samo je spomenuo Lucius i u svojim „Memorie istoriche di Tragurio . . .“²⁶⁾ Poslije je ovu ispravu donio Farlati, i to samo djelomično i bez datuma u tekstu (upravo tako je i u onom Guratovom prijepisu, kako smo već naveli), ali je izvan teksta ipak stavio 1242. godinu.²⁷⁾

Mađarski historičar G. Pray također slijedi Luciusa u tome, a obojici daje pravo također mađarski historičar S. Katona, koji kaže, da su dobro korigirali 1242. po sedmoj godini vladanja Bele.²⁸⁾ Njihov zemljak historičar G. Fejer donosi tu listinu po Luciusu do izraza „existentibus“ i bez onog „apud Tragurium“, iako citira navedeno Katonino mišljenje.²⁹⁾ Boglič je ne samo objelodanio po Luciusu ovu ispravu, nego ju je čak i uporedio sa spomenutim rukopisnim djelom A. Gazzarija i osvrnuo se napose na čitanje imena „Givich“, te je ispod crte nadodao, da 1243. godina nije možda „1242?“³⁰⁾

Ivan Kukuljević daje njen regist također po Luciusu i datira je ovako: „Tragurii, 1242. die 10. Maii“³¹⁾ Od njega je uzeo regist i datum Vj. Klaić, koji na osnovu toga iznosi brojne povlastice t. zv. hvarskog plemena Djivića.³²⁾ T. Smičiklas je donosi u cijelosti, navodeći tko ju je sve štampao i spomenuo (Lucius, Katona, Farlati, Fejer, Kukuljević), pa je datira kao i ostali, ali zato ipak u sam tekst samovoljno umeće 1242. godinu, ne opravdavajući zašto to čini.³³⁾

Cudno je, što je Kukuljeviću, a naročito Smičiklasu, izbjegla barem ova ista isprava, koju je Ljubić štampao 1883. g.³⁴⁾

Iz svega ovoga što smo naveli, očito je, da se svagdje radi samo o prijepisima Beline „darovnice“ i da se ne zna za njen original.

2.

Da se pak uzmogne što očitije dokazati falsifikat navedene listine, mi ćemo ovdje ponajprije donijeti njen najstariji saču-

²⁵⁾ J. Lucius, o. c., 161, 162.

²⁶⁾ G. Lucio, Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù, Venetia 1674, 44.

²⁷⁾ D. Farlati, o. c. IV, 247, 248.

²⁸⁾ S. Katona, Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae V, Posonii et Cassoviae 1783, 1062.

²⁹⁾ G. Fejer, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IV/1, Budaë 1829, 252 — 255.

³⁰⁾ G. Boglich, o. c. I, 183 — 188.

³¹⁾ I. Kukuljević de Saccis, Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII, Starine JA XXIV, Zagreb 1891, 213.

³²⁾ Vj. Klaić, Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća, Rad JA CXXX, Zagreb 1897, 81, 82.

³³⁾ T. Smičiklas, o. c. IV, 151, 152.

³⁴⁾ S. Ljubić, o. c., 374 — 376.

vani prijepis iz 1632. godine,³⁵⁾ koji ćemo uporediti sa prijepisima u Luciusa (L.), Farlatija (F.), Gurata (G.), t. j. J. Machieda, zapravo Gazzarija, Ljubića (Lj.), t. j. njegove nekadašnje zbirke prijepisa „Raccolta“ (R.) i Smičiklasa (S.). Evo ga:

„Hoc rest copia privileggi (sic) Regis Vngarie cum sigillo aureo pendentis, cuius tenor est per omnia videlicet³⁶⁾:

In nomine sancte³⁷⁾ Trinitatis et Individue³⁸⁾ Vnitate³⁹⁾. Bella⁴⁰⁾ Dei⁴¹⁾ gratie⁴²⁾ Hungarie,⁴³⁾ Dalmatie⁴⁴⁾ et⁴⁵⁾ Crouatie,⁴⁶⁾ Rame⁴⁷⁾, Seruie,⁴⁸⁾ Galitie,⁴⁹⁾ Lodomerieque⁵⁰⁾ Rex⁵¹⁾ vniversis⁵²⁾ presentes⁵³⁾ litteras⁵⁴⁾ inspecturis salutem in vero salutari.⁵⁵⁾ Ex antiqua patrum⁵⁶⁾ traditione discit⁵⁷⁾ posteritas, ut ea que⁵⁸⁾ per Reges⁵⁹⁾ et Principes⁶⁰⁾ statuuntur, scripturarum perpetue⁶¹⁾ custodie⁶²⁾ commendentur, sine processu temporis obliccione⁶³⁾* nouiter⁶⁵⁾ à memoria ellabantur,⁶⁶⁾ et⁶⁷⁾ que⁶⁸⁾

*vel potius
nubilante⁶⁴⁾

³⁵⁾ Arhiv dra J. Machieda — Rukopis hvarskog statuta, 58a — 60a.

³⁶⁾ Ovu rečenicu nemaju L., F., G. i Lj., a u R. stoji samo sa strane napisano „exemplum.“

³⁷⁾ Pisano drugom rukom iz 18. stoljeća. Inače glasi u L., F., Lj. i S. „sanctae“, u G. „Sanctae“, dok je u R. kao u gornjem tekstu.

^{37a)} S. „trinitatis“.

³⁸⁾ „individuae“ (L., F., G., Lj. i S.) i „individue“ (R.).

³⁹⁾ Isto i u R., u G. „Unitatis“, u S. „unitatis“, dok L., F. i Lj. imaju „vnitatis“.

⁴⁰⁾ Isto i u R. i u Lj., F., G. i S. imaju „Bela“.

⁴¹⁾ Isto i u R. i u Lj., u S. „dei“, dok L., F. i G. imaju samo „D.“

⁴²⁾ R., Lj. i S. „gratia“, L. „G.“, a F. i G. „gr.“

⁴³⁾ „Vngarie“ u R.; L., F., G. i S. „Hungariae“, a Lj. ima „Ungariae“.

⁴⁴⁾ Isto R., a L., F., G., Lj. i S. „Dalmatiae“.

⁴⁵⁾ Samo je ovaj izraz ovdje ovako ispisan.

⁴⁶⁾ L., F., G., Lj. i S. „Croatiae“, a u R. „Croatie“.

⁴⁷⁾ Isto i R., a L., F., G., Lj. i S. „Ramae“.

⁴⁸⁾ L., F., G., Lj. i S. „Seruiae“, a R. „Seruie“.

⁴⁹⁾ Isto i R., dok L., F. i Lj. imaju „Galitiae“, S. „Galliciae“, a G. „Galiciae“.

⁵⁰⁾ Isto i R.; L., F., G. i S. imaju „Lodomeriaeque“, a Lj. „Lodimiraeque“.

⁵¹⁾ G. i S. „rex“.

⁵²⁾ L., F. i G. imaju samo „Universis“, S. „universis“, u R. stoji „Vniversis et singulis“, a u Lj. je „Universis et singulis“.

⁵³⁾ Isto i u R., a L., F., G., Lj. i S. imaju „praesentes“.

⁵⁴⁾ Isto F., G. i S., a L., Lj. i R. „litteras“.

⁵⁵⁾ „Salvatore“ imaju L., F., G., R. i Lj., a S. „salvatore“.

⁵⁶⁾ G. „Patrum“.

⁵⁷⁾ „didicit“ imaju L., F., G., R., Lj. i S.

⁵⁸⁾ Isto i R., dok L., F., G., R., Lj. i S. imaju „quae“.

⁵⁹⁾ G. i S. „reges“.

⁶⁰⁾ G. i S. „principes“.

⁶¹⁾ Isto i R., a u L., F., G., Lj. i S. „perpetuae“.

⁶²⁾ Isto i R., a u L., F., G., Lj. i S. „custodiae“.

⁶³⁾ „oblivione“ u L., F., G., R., Lj. i S.

⁶⁴⁾ To nemaju L., F., R., G., Lj. i S. Inače su te riječi dopisane u 18. stoljeću.

⁶⁵⁾ „novercante“ u L., F., R., G., Lj. i S.

⁶⁶⁾ „elabantur“ imaju L., F., R., G., Lj. i S.

⁶⁷⁾ „ut“ imaju L., F., G., Lj. i S.

⁶⁸⁾ Ovako ima i R., a L., F., G., Lj. i S. „quae“.

sancita⁶⁹) fuerant dubietatis subintrante⁷⁰) scrupulo in⁷¹) irritum valiant (!)⁷² reuocari^{72a}.) Hinc⁷⁸) est igitur, quod cum⁷⁴) fideles nostri Nobiles⁷⁵) in⁷⁶) Insula⁷⁷) Phare,⁷⁸) cum⁷⁹) plurima nobis servitiâ fidelitatis⁸⁰) oportuno⁸¹) tempore (omissis⁸²) alijs⁸³) nobis⁸⁴) datis⁸⁵) obsequijs⁸⁶)⁸⁷) vigilanter⁸⁸) et fideliter inherentes⁸⁹) exhibuerint⁹⁰), propter que⁹¹) nostre⁹²) magnitudinis celsitudinisque⁹³) est⁹⁴) ad recompensationem premij⁹⁵) fidelitatis⁹⁶) ipsorum solemniter⁹⁷) superintendere,⁹⁸) volentes⁹⁹) tam ipsos quam alios premiorum¹⁰⁰) dignissima¹⁰¹) retributione¹⁰²) tam ad ipsius quam corone¹⁰³) seruicia¹⁰⁴) efficacius¹⁰⁵) provocare, habita delibera-

69) Ovako isto i R. i Lj., a L., F., G. i S. „sanata“.

70) Istu riječ, koja je ispravljana u 18. stoljeću, imaju i R. i Lj., a L., F., G. i S. „intranțe“.

71) L. i S. to nema.

72) L. i S. ima „valeat“, R. i Lj. „valeant“, a F. i G. „non valeant“.

72a) S. „revocari“.

78) G. „hinc“.

74) Dodano u 18. stoljeću, a i G. i S. ima.

75) G. i S. „nobiles“.

76) G. i S. „de“.

77) G. i S. „insula“.

78) Isto ima i R.; Lj. „Pharae“, a L., G. i S. „Fariae“.

79) G. i S. to nema.

80) Ispravljano u 18. stoljeću.

81) Ispravljano u slovo na kraju riječi „o“. Inače L., F., R., G., Lj. i S. imaju „oportuno“.

82) Ovako i R. i Lj., a L., F., G. i S. „emissis“.

83) Isto R. i Lj., dok L., F., G. i S. „altius“.

84) R. i Lj. imaju „tantum nostris“, L. „nostris tam“, a F., G. i S. „nostris“.

85) L., F., R., G. i Lj. nemaju tu riječ, a S. umjesto toga „tam“.

86) Isto i L., R. i Lj., dok F. i G. „obsequiis tam“, a S. samo „obsequiis“.

87) Zagrade su stavljene u 18. stoljeću.

88) Jedini Lj. ima „vigilantes“.

89) Isto i R., a L., F., G., Lj. i S. „inhaerentes“.

90) G. i S. „exhibuerunt“.

91) Isto i R., a L., F., G., Lj. i S. „quae“.

92) Isto i R., dok L., F., G., Lj. i S. „nostrae“.

93) L., F., R., G., Lj. i S. „celsitudo“.

94) Dodano u 18. stoljeću. Ima i G.

95) Isto i R.; L., G., Lj. i S. praemii“, F. „premit“.

96) Isto i L., R., Lj. i S., a F. i G. „fidelitati“.

97) Isto i R. (iako je ispravljeno u „solert(er)“, a svi ostali „solert(er)“.

98) L., F., R., G., Lj. i S. imaju „superintendens“, a ovaj isti izraz je u gornjem tekstu ispravljan u „superintendere“ u 18. stoljeću.

99) „volens“ u L., F., R., G., Lj. i S., dok je isti izraz u gornjem tekstu takodjer ispravljan u „volentes“ u 18. stoljeću.

100) Isto i R., a L., F., G., Lj. i S. „praemiorum“.

101) „digna“ u L., F., R., G., Lj. i S., a u gornjem tekstu ispravljano u „dignissima“ u 18. stoljeću.

102) Svi imaju isto, dok je u gornjem tekstu zadnje slovo pretvoreno u „e“ u 18. stoljeću.

103) „Corone nostre“ ima R., „coronae nostrae“ Lj., a L., F., G. i S. samo „coronae“.

104) Svi imaju „servitiâ“ osim G. „servitio“.

105) „efficacius“ u L., R., Lj. i S., dok F. i G. uopće nemaju tu riječ.

tione justis ipsorum et specialiter Venerabilis¹⁰⁶) Patris^{106a}) Nicolai episcopi¹⁰⁷) et Ceprigne¹⁰⁸) tunc temporis iuppiani¹⁰⁹) Phare¹¹⁰) et Brazze¹¹¹) precibus inclinati¹¹²) proinde¹¹³) statuit, ut cum sedem¹¹⁴) episcopalem¹¹⁵) de Phara¹¹⁶) uacare¹¹⁷) contigerit libere eligant electores, ad quos de iure¹¹⁸) spectat electio, de fidelibus ad Regem¹¹⁹) Vngarie¹²⁰) spectantibus sibi presulem,¹²¹) qui eis presit¹²²) uerbo¹²³) proficiens¹²⁴) et exemplo, electus tamen regie¹²⁵) maiestati¹²⁶) presentatur,¹²⁷) ut ab ipso iura¹²⁸) episcopalia recipiat ut¹²⁹) tenetur.¹²⁹) Concedimus¹³⁰) etiam, ut episcopus¹³¹) una cum suppano¹³²) et¹²⁸) Nobilibus¹³⁴) de genere Genithi¹³⁵) libera potiantur¹³⁶) facultate eligendi et assumendi sibi

¹⁰⁶) G. „Ven.“, a S. „venerabilis“.

^{106a}) S. „patris“.

¹⁰⁷) G. „Episcopi“.

¹⁰⁸) R. „Zepregne“, a L., F., G., Lj. i S. „Zepregnae“.

¹⁰⁹) L. ima „iuppiani“, S. „iuppani“, F. i G. „Jupani“, R. „Giupani“, a Lj. „giupani“.

¹¹⁰) L., F. i G. „Faren“, S. „Farensis“, dok R. ima ispravljano „Pharensis“ kao i Lj.

¹¹¹) L., F. i G. „Bracen“, S. „Bracensis“, a R. ima ispravljano „Brach/ensis“ kao i Lj.

¹¹²) Zadnje slovo u gornjem tekstu ispravljano u „i“ u 18. stoljeću.

¹¹³) Isto L., F., G. i S., a R. i Lj. „providere“.

¹¹⁴) Isto je bilo i u R. No to je kasnije ispravljeno u „secundum tempora“, a to ove riječi imaju onda i L., F. i G. pa čak Lj. i S.

¹¹⁵) Isto je bilo i u R. No ovo je kasnije ispravljeno u „ecclesia“, a taj izraz imaju i L., F., G., Lj. i S.

¹¹⁶) Isto je glasilo i u R. Ali je to kasnije ispravljeno u „Pharia“, što ima i Lj., dok u L., F., G. i S. stoji „Faria“.

¹¹⁷) „vacare“ svi ostali.

¹¹⁸) G. „jure“.

¹¹⁹) Isto je bilo i u R., ali je kasnije ispravljeno u „Regnum“, što imaju L., F., G. i dapače Lj., a S. „regnum“.

¹²⁰) „Hungarie“ ima R., a L., F., G. i S. „Hungariae“.

¹²¹) Isto i R., dok L., F., Lj. i S. „praesulem“, a G. „Praesulem“.

¹²²) Ispravljeno u R., dok L., G., Lj. i S. imaju „praesit“.

¹²³) Svi ostali imaju „verbo“.

¹²⁴) Isto je imala i R., ali je kasnije prepravljeno u „proficiuus“, koji ima i Lj., dok u L., F., G. i S. glasi „proficuum“.

¹²⁵) Isto ima i R., a ostali „regiae“.

¹²⁶) G. „majestati“.

¹²⁷) R. i Lj. imaju „presentetur“, a L., F., G. i S. „praesentetur“.

¹²⁸) L., F. i G. „jura“.

¹²⁹) Isto imaju R. i Lj., dok L., F., G. i S. ne.

¹³⁰) G. i S. „concedimus“.

¹³¹) G. „Episcopus“.

¹³²) „Juppano“ L., R. „jupano“, G. „Jupano“, Lj. „iupano“, a S. „iuppano“.

¹³³) L. i S. ovu riječ nema već samo „cum“, dok je u F. „et cum“, a u G. „et coram“.

¹³⁴) Isto R. i Lj., S. „nobilibus“, a L., F. i G. „N. N.“

¹³⁵) „Givich“ L., F., G. i S., a R. i Lj. „Giuich“. Dapače je u R. ovo me ispravljano da ovako može glasiti.

¹³⁶) Isto i L., F., G., R. i S., a Lj. „patiantur“.

comitem de Vngaria¹³⁷) et¹³⁸) de¹³⁹) terris¹³⁹) ad Regem¹⁴⁰) Vngarie¹⁴¹) pertinentibus,¹⁴²) quem sibi utiliorem¹⁴³) circumspexerint,¹⁴⁴) dumodo¹⁴⁵) regis¹⁴⁶) et¹⁴⁷) corone¹⁴⁸) fidelem¹⁴⁹) etiam mandatis ipsius in omnibus obsequendo.¹⁵⁰) Comes autem proficiendus¹⁵¹) regi Vngarie¹⁵²) presentabitur¹⁵³) confirmandus, dictus uero¹⁵⁴) comes constituit¹⁵⁵) sibi iudicem¹⁵⁶) pro suo arbitrio voluntatis. Item statuimus, quod suppanus¹⁵⁷) de genere Genithi¹⁵⁸) eligatur et electus comiti presentetur¹⁵⁹) confirmandus et quod sit suppanus¹⁶⁰) ambarum Insularum^{160a}) tam Phare¹⁶¹) quam Brazze.¹⁶²) Suppanus¹⁶³) autem antedictus in Insulis^{163a}) supradictis¹⁶⁴) perpetue¹⁶⁵) presidebit¹⁶⁶) nisi forte ex causa legitima fuerit removendus.¹⁶⁷) Item concedimus, ut¹⁶⁸) nulla unquam colecta¹⁶⁹) vel exactio a nobilibus in eadem Insula^{169a}) habitantibus requiratur, imo ipsorum libertas in omnibus inconcusa conseruetur¹⁷⁰) nisi

137) Isto R.; S., F., G. i S. „Hungaria“, a Lj. „Ungaria“.

138) Ovo nemaju ni R. ni Lj.

139) Isto ima R. i Lj., dok L., F., G. i S. ne.

140) F. i G. imaju „regnum“.

141) „Hungariae“ L., F., G., Lj. i S., a R. „Hungarie“.

142) Isto R. i Lj., a L., F., G. i S. „pertinentem“.

143) F. i G. imaju „utiliorem esse“.

144) Isto L., R., Lj. i S., a jedino F. i G. „conspexerint“.

145) „dummodo“ L., F., G., R., Lj. i S.

146) „regi“ L., F., G. i S., R. „Regie“, a Lj. „regie“.

147) Nemaju to ni R. ni Lj.

148) L., F., G. i S. „coronae“, a L., „corronae“.

149) Isto R. i Lj., a L., F., G. i S. „fidelis“.

150) Ovdje prestaju s ovom ispravom F. i G.

151) Isto i R., a L., Lj. i S. „praeficiendus“.

152) L., Lj. i S. „Hungariae“, a R. „Hungarie“.

153) Isto i R., a L., Lj. i S. „praesentabitur“.

154) L., R., Lj. i S. „vero“.

155) L., R., Lj. i S. „constituet“.

156) Isto L., Lj. i S., a R. „iudicem“.

157) L. i S. „iuppanus semper“, R. „jupanus semper“ (ova zadnja riječ je kasnije dodana), a Lj. „iupanus semper“.

158) L. i S. „Givich“, R. ima ispravljeno u „Giulich“, a tako to donosi i Lj.

159) Isto R. i Lj., a L. i S. „praesentetur“.

160) L. „Iuppanus“, R. „jupanus“, Lj. „iupanus“, a S. „iuppanus“.

160a) S. „insularum“.

161) Isto i R., L. i S. „Fari“, a Lj. Pharae“.

162) L. i S. „Braze“, R. „Brachie“, a Lj. „Brachiae“.

163) L. ima „Iuppanus“, R. „jupanus“, S. „Juppanus“, a Lj. „iupanus“.

163a) S. „insulis“.

164) Isto i L. i S., dok R. i Lj. „suprascriptis“.

165) L., R., Lj. i S. „perpetuo“.

166) Isto i R., a L., Lj. i S. „praesidebit“.

167) L., R., Lj. i S. „removendus“.

168) L., R., Lj. i S. imaju „quod“.

169) L., R. i S. „collecta“.

169a) S. „insula“.

170) L., R., Lj. i S. „conseruetur“.

forte¹⁷¹) ipsorum¹⁷¹) beneplacito¹⁷¹) regiam¹⁷¹) maestatem¹⁷¹) aliquibus¹⁷¹) *exeniis¹⁷²) uoluerit¹⁷⁴) honorare. *vel potius Cum autem regi Hungariae¹⁷⁵) exercitum xeniis¹⁷³) facere placuerit, Nobiles¹⁷⁵) de genere Genithi¹⁷⁶) cum duabus barchis melioribus,¹⁷⁷) quas habere potuerint¹⁷⁸) de suis expensis¹⁷⁹) preparatis¹⁸⁰) sequi¹⁸¹) regiam¹⁸²) societatem,¹⁸³) nautis¹⁸⁴) et remigatoribus servire teneantur.¹⁸⁵) Mercatorem¹⁸⁶) autem uel¹⁸⁷) negociatores¹⁸⁸) ipsorum per universum¹⁸⁹) regnum regis Hungariae¹⁹⁰) in terra marique negotia uel¹⁹¹) mercimonia exercentes¹⁹²) à¹⁹³) solutione tributū¹⁹⁴) penitus habeantur. Attendentes etiam ipsorum fidelitati¹⁹⁵) concedimus, quod quilibet dictorum nobilium in eadem Insula^{195a}) comorantium¹⁹⁶) extra tandem¹⁹⁷) citatus¹⁹⁸) comparere uel¹⁹⁹)

171) Ovo imaju i R. i Lj., dok L. i S. ne. Samo u R. i Lj. stoji „maestatem“ umjesto „maestatem“.

172) „decentis“ u R. i Lj., a u L. i S. ni to nema.

173) Ovo je umetnuto u gornjem tekstu u 18. stoljeću.

174) L., R., Lj. i S. imaju „voluerint“.

175) Isto i R., a L., Lj. i S. „Hungariae“.

175a) S. „nobiles“.

176) J. Lucius (De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex, Amstelodami 1668, 15) „Ginich“, L. (1758.) i S. „Givich“, R. ispravljeno u „Giulich“, a to isto ima i Lj.

177) Ovo nema L. i S.

178) Isto i R. i Lj., dok L. i S. „potuerunt“.

179) „impensis“ L., R., Lj. i S. U R. je čak ispravljano da se dobije taj izraz.

180) R. ima „preparatis et armatis“ (zadnje riječi su naknadno dodane), a L., Lj. i S. „praeparatis et armatis“.

181) „secundum quod“ u L. Lj. i S., dok je u R. i suviše očito i grubo ispravljano da se dode do tih riječi.

182) L., Lj. i S. „regiam condecet“, a u R. je dodana kasnije ova zadnja riječ.

183) L. i R. „Majestatem“, a Lj. i S. „maestatem“.

184) L., Lj. i S. „una cum nautis“, a u R. i suviše vidljivo dodano „una cum“.

185) Isto i L. i S.; u R. je mjesto, gdje se nalazi ova riječ, izgorjelo, a Lj. ima „teneatur“.

186) L., R., Lj. i S. imaju „Mercatores“.

187) „vel“ u L., R. i S., a u Lj. „et“.

188) L., Lj. i S. „negotiatores“, a u R. ovako kasnije ispravljeno.

189) „Universum“ ima R.

190) L., Lj. i S. „Ungariae“, a R. „Vngarie“.

191) Isto i R., a L., Lj. i S. „vel“.

192) L. i Lj. „exercentes, immunes“, S. „exercentes immunes“, a u R. kasnije je dodana ova zadnja riječ.

193) L., R., Lj. i S. „a“.

194) Isto i L. i S., a R. i Lj. „tributorum“.

195) L., Lj. i S. „fidelitatem“, što je i u R. ovako popravljeno.

195a) S. „insula“.

196) L., R. i S. „commorantium“, a Lj. „comhorantium“.

197) L. to nema, a u R. ispravljeno u „eandem“, što ovako donosi i Lj., dok S. ima samo „extra“.

198) Isto imaju R. i Lj., L. „Civitatem“, a S. „civitatem“.

199) L., R., L. i S. „vel“.

respondere coram aliquo iudice²⁰⁰) teneatur²⁰¹) nisi forte Regiam^{201a}) Maestatem²⁰²) Dalmatiam²⁰³) contigerit²⁰⁴) aduenire.²⁰⁵) Si uero^{205a}) aliquis ex ipsis forte grauat²⁰⁶) iuxta²⁰⁷) de causa ad alias se²⁰⁸) partes²⁰⁸) transferre voluerit, secure cum uxore et²⁰⁹) filiis et²¹⁰) familie²¹¹) et omni sua possessione^{211a}) recedere ualeant²¹²) quocumque sibi placuerit, nullum impedimentum ex nostra parte uel²¹³) alicuius²¹⁴) alterius habiturus. Prefati²¹⁵) autem nobiles²¹⁶) de genere Genithi²¹⁷) eadem gaudeant libertatem,²¹⁸) qua nobiles²¹⁹) de Spaleto²²⁰) et Tragurio perfruuntur. Ut autem ipsius²²¹) nostri²²²) statuti²²²) series et decreti sancio²²³) futuris temporibus illibata conseruetur²²⁴) et libertas eorundem^{224a}) perpetuo permaneat²²⁵) inconcussa, presentem²²⁶) paginam sigilli nostri numinime fecimus roborari. Datum per manus Venerabilis Patris^{226a}) Stephani episcopi Viaciensis,²²⁷) anno ab incarnatione Domini Millesimo Ducentesimo quadragesimo tertio,²²⁸) sexta²²⁹) maij²³⁰), anno autem Regni^{230a}) Nostri septimo²³¹). Venerabili

200) Isto L., Lj. i S., a R. „iudice“.

201) Samo L. i S. ima „teneantur“.

201a) S. „regiam“.

202) L. i R. „Majestatem“, a Lj. i S. „maiestatem“.

203) Isto i L. i S., a R. i Lj. „Dalmatie“.

204) Isto R. i Lj., a L. i S. „contigeret“.

205) Isto i R., a L., Lj. i S. „aduenire“.

205a) S. „vero“.

206) L., R., Lj. i S. „gravatus“.

207) L., Lj., i S. „iusta“, a u R. ispravljano u ovu riječ.

208) Isto R. i Lj., a L. i S. „partes se“.

209) To nemaju L., R. i Lj. i S.

210) Dosta izgrizeno na ovom mjestu u gornjem tekstu.

211) L., R., Lj. i S. „familia“.

211a) S. „possessione“.

212) L., R., Lj. i S. „valeat“.

213) L., R., Lj. i S. „uel“.

214) Isto Lj. i S., a L. i R. „alicujus“.

215) Isto i R., a L., Lj. i S. „Praefati“.

216) Isto i R., Lj. i S., a L. „N. N.“.

217) L. (1668.) „Ginich“, L. (1758.) i S. „Givich“, a Lj. „Giulich“, koje je ovako ispravljeno i u R.

218) L., R., Lj. i S. „libertate“.

219) Isto i R., Lj. i S., dok L. „N. N.“.

220) „Spalato“ imaju i L., R., Lj. i S.

221) L. i R. „hujus“, a Lj. i S. „huius“.

222) Iste red riječi i L. i S., dok R. i Lj. imaju „statuti nostri“.

223) „sanctio“ u L., R., Lj. i S.

224) „conseruetur“ u L., R., Lj. i S.

224a) S. „eorundem“.

225) L., R., Lj. i S. „permaneat“.

226) Isto i R., a L., Lj. i S. „praesentem“.

226a) S. „venerabilis patris“.

227) L. i S. „Vaciensis“, a R. i Lj. „Vinciensis“.

228) „1243.“ i L. i Lj., u R. 1245. godina ispravljena u 1243., a S. 1242“.

229) L. „sexta Idus“, R. „7a“, Lj. „7“, a S. „sexto ydus“.

230) L. „May“, R. „Maji“, a Lj. i S. „mai“.

230a) S. „regni nostri“.

231) Isto i L. i S., R. „7mo“, a Lj., „7“.

Patre^{231a}) Bartolomeo...²³²) telién (?)²³³) episcopo,²³⁴) Venerabili Patre^{234a}) Benedicto episcopo V...,²³⁵) Benedicto preposito²³⁶) Albensi²⁵⁷) Aule²³⁸) regie²³⁹) cancelario²⁴⁰) et postulato Collo-tán (?)²⁴¹), Dionisio²⁴²) Bano et Duce^{242a}) totius Sclauonie,²⁴³) Arnoldo²⁴⁴) comite Palatino, Paulo²⁴⁵) comite²⁴⁵) Albanie,²⁴⁶) Mateo²⁴⁷) Magistro Taucatorum,²⁴⁸) Renaldo²⁴⁹) magistro dapi-ferorum existentibus.

Est²⁵⁰) autem²⁵⁰) Datum²⁵⁰) apud²⁵⁰) Tragurium²⁵⁰).

Dictum autem sigillum aureum appensum sub dictum priuilegium²⁵¹) habet ex una parte imaginem regis sedentis in cathedra, in sinistra manus²⁵²) tenens pomum cum cruce²⁵³) superius, in dextera²⁵⁴) uero²⁵⁵) lilium²⁵⁶) uel²⁵⁷) librum cum literis²⁵⁸) in circuitu sic continentur:²⁵⁹) + Bella²⁶⁰) Dei gratia Vngarie,²⁶¹) Dalmatie,²⁶²) Crouatie,²⁶³) Rame²⁶⁴) Seruie,²⁶⁵) Galitie,²⁶⁶) Lodo-

^{231a}) S. „patre“.

²³²) L. i S. ima „Bartholomeo“, a R. i Lj. ni to nemaju.

²³³) L. i S. „Quinqueecclesiensi“, a R. i Lj. takoder ni to nemaju.

²³⁴) R. i Lj. to nemaju.

^{234a}) S. „venerabili patre“.

²³⁵) L., R., Lj. i S. „Varadienski“.

²³⁶) Isto i R. i S., a L. i Lj. „praeposito“.

²³⁷) L., R., Lj. i S. isto.

²³⁸) Isto i R., a L., Lj. i S. „aulae“.

²³⁹) Isto i R., a L., Lj. i S. „regiae“.

²⁴⁰) Isto i L., R. i S., a Lj. „cancellariae“.

²⁴¹) L., Lj. i S. „Colocensi“, a R. „Collocensi“.

²⁴²) Isto R. i Lj., a L. i S. „Dionysio“.

^{242a}) S. „bano et duce“.

²⁴³) L. „Sclavonie“, R. i Lj. „Slavonie“, a S. „Sclavoniae“.

²⁴⁴) Isto i Lj. i S., a R. i Lj., „Arnaldo“.

²⁴⁵) Dodano kasnije u R. Ima i S.

²⁴⁶) L., Lj. i S. „Albanensi“, a u R. u taj izraz ispravljano.

²⁴⁷) L. i Lj. „Matthaeo“, R., „Mattheo“, a S. „Mathaeo“.

²⁴⁸) L. i Lj. „Tavarnicorum“, S. „tavarnicorum“, a u R. u taj izraz ispravljano.

²⁴⁹) L. i Lj. „Rollando“, S. „Rolando“, a u R. u taj izraz ispravljano.

²⁵⁰) Ovu rečenicu u cijelosti imaju i L. i R., Lj. i S.

²⁵¹) R. i Lj. „privilegium“ a Gazzari (Ga) u svojoj „Historia“ ima po navođenju Boglića „Privilegium“ (G. Boglich. o. c. I, 188).

²⁵²) R., Lj. i Ga, „manu“.

²⁵³) Isto i Ga, a R. i Lj. „crucho“.

²⁵⁴) Isto i Ga, a R. i Lj. „dextra“.

²⁵⁵) R., Lj. i Ga „vero“.

²⁵⁶) Ga „Folium“.

²⁵⁷) Isto i R., a Lj. „vel“.

²⁵⁸) Isto i R., a Ga i Lj. „litteris“.

²⁵⁹) R., Lj. i Ga „continens“.

²⁶⁰) Isto R. i Ga, a Lj. „Bela“.

²⁶¹) Isto R., a Ga i Lj. „Ungariae“.

²⁶²) Isto R., a Ga i Lj. „Dalmatiae“.

²⁶³) R. „Croatie“ a Ga i Lj. „Croatiae“.

²⁶⁴) R. „Ramee“, a Ga i Lj. „Ramae“.

²⁶⁵) R., Lj. i Ga nemaju tu riječ.

²⁶⁶) R. „Galicie“, a Ga i Lj. „Galiciae“.

merie²⁶⁷) Cumanique²⁶⁸) rex. Ex alia²⁶⁹) vero parte dicti sigilli est quidam scutum habens cruce[m] duplicem pro signo in circuito uero²⁷⁰) literas²⁷¹) sic continentes:²⁷²) Sigillum quarti Belle²⁷³) secundi Andree²⁷⁴) Regis filij²⁷⁵).“

3.

Iz teksta ovog najstarijeg nam sačuvanog prijepisa Beline isprave, učinjenog 1632. godine, koji smo uporedili s ostalim prijepisima, jasno se sada uočuju same od sebe manje ili veće razlike i sličnosti među njima. Sve to ide također u prilog sumnji u autentičnost listine, od koje ne postoji nikakav stariji sačuvan prijepis, a ni original.

Da dokažemo opravdanost naše sumnje, pogledajmo prvo, da li Belina „darovnica“ ima ispravne sve unutarnje potrebne oznake.

Iako to nije svečani privilegij, potvrđen zlatnom bulom,²⁷⁶) ipak ima sasvim izuzetno pravilnu invokaciju²⁷⁷). Poslije nje dolazi intitulacija, te opširna arenga i promulgacija bez notifikacije, odnosno deklaracije. Nadalje iza promulgacije slijedi kontekst ili tekst sa naracijom i dispozicijom. Na kraju teksta ima ova isprava uobičajenu koroboraciju i datiranje,²⁷⁸) u kome nije navedeno ime kancelara već samo nekog biskupa. Iza ovoga začudo slijede vremenski podaci (oznaka godine po kršćanskoj eri, dan i godina kraljeva vladanja), koji zapravo dolaze na kraj isprave, a tek sada su nabrojani dostojanstvenici, savremeni izdavanju isprave i na kraju je navedena oznaka mjesta samog njenog izdanja.

Razmotrivši dakle sve unutarnje oznake ove isprave, možemo zaključiti da je ona sumnjiva i sa diplomatskog stanovišta.

Budući da ne postoji original ove listine, ne možemo reći da su i njene vanjske oznake sumnjive, premda iz onoga, što će slijediti, trebalo bi biti tako. Stoga ćemo se uporedo s tim

²⁶⁷) R. „Lodamee“, a Ga i Lj. „Lodameae“.

²⁶⁸) R. „Cumanie“, a Ga i Lj. „Cumaniae“.

²⁶⁹) R., Lj. i Ga „altera“.

²⁷⁰) R., Lj. i Ga „vero“.

²⁷¹) Isto i R., a Ga i Lj. „litteras“.

²⁷²) Ispravljana i dodana slova „entes“ u 18. stoljeću u gornjem tekstu.

²⁷³) Isto i R., a Lj. „Belae“, dok Ga „Bellae“.

²⁷⁴) Isto i R., a Ga i Lj. „Andreeae“.

²⁷⁵) R., Lj. i Ga „filii“.

²⁷⁶) Naime, mi se ovdje ne ćemo obazirati na ono, što se na početku i na kraju prijepisa ove isprave iz 1632. godine kaže, da je to „zlatna bula“, već u tekstu na samu koroboraciju, iz koje se očito vidi, da ova listina nije nikakav svečani privilegij.

²⁷⁷) Z. Tanodi, Zagrebačka „zlatna bula“. Vjesnik hrvatskog državnog arhiva XI, Zagreb 1945, 5.

²⁷⁸) Bez oznake mjesta, kako je to za prvih godina Belinog vladanja ušlo u praksu (Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 9).

morati detaljno pozabaviti i samim tekstom isprave, iz koga će se najjasnije uočiti njen falzifikat.

Naveli smo već da ova isprava, u kojoj je njen prepisivač donio pogrešno neke izraze, ima sasvim pravilnu invokaciju kao i neke druge Beline „bule“ između 1242. i 1244. godine²⁷⁹). Ali zato nije u redu ni njena intitulacija, jer nema i „... Cumanieque...“, što je bilo ustaljeno u ispravama ovoga kralja od 1235. godine dalje,²⁸⁰) a svakako beziznimno u t. zv. „zlatnim bulama“ u već navedenom malo prije vremenskom periodu do 1244. godine²⁸¹). Prema tome je ova listina jedna iznimka svoje vrste (sa pravilnom invokacijom) u ovoj intitulaciji iz toga razdoblja. Jednako tako ona jedina ima na početku teksta naziv za kraljevski privilegij „presentes litteras“,²⁸²) dok u koroboraciji stoji „presentem paginam“²⁸³).

Kako ova isprava nije osobiti privilegij, potvrđen zlatnom bulom, već samo običnim pečatom, to bi u vezi toga imao biti i naveden podkancelar, koji zamjenjuje kancelara kao izdavača listine²⁸⁴). Medjutim umjesto obojice dolazi na to mjesto (začudo kao izdavač ove isprave) vacki biskup Stjepan, a tek među dostojanstvenicima treći po redu je naveden kraljevski kancelar Benedikt (Benedicto preposito Albensi Aule regie cancellario et postulato Collotan'...“). I u dosta sumnjivoj Belinoj darovnici Zadranima iz 1242. također je naveden kao izdavač isti biskup Stjepan,²⁸⁵) a među dostojanstvenicima je kaločki nadbiskup Benedikt (Benedicto Albensi preposito in archiepiscopatum Colocensem),²⁸⁶) koji je bio dugi niz godina kraljev kancelar (1240. — 1259.)²⁸⁷). Biskup Stjepan ne samo da to nije bio nikada, već nije bio čak ni podkancelar. Stoga je isključeno, da bi on mogao izdavati ovu ispravu pored pravog kancelara, koji je dapače stavljen u niz crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika. Još interesantnije je da se u ostalim ispravama (izuzev darovnice Zadranima) iz te godine nalazi svugdje kao izdavač kancelar Benedikt, dok je Stjepan u svoj-

²⁷⁹) T. Smičiklas, o. c. IV, 146, 172 (1242.), 190 (1243.), 223, 229, 252 (1244.).

²⁸⁰) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik... XI, 6; T. Smičiklas, o. c. IV, 78, 89 (1239.), 135 (1241.), 144, 146, 157, 160, 164, 166 (1242.), 202 (1243.), 218, 220, 227, 236, 240, 241, 243—245, 248, 249, 256, 258 (1244.).

²⁸¹) T. Smičiklas, o. c. IV, 135, 146, 172 (1242.), 190 (1243.), 223, 229, 230, 252 (1244.).

²⁸²) Ovo ima, ali samo u koroboraciji, i Belina bula od 21. IV. 1244. (T. Smičiklas, o. c. IV, 225).

²⁸³) Isti ovaj izraz ima i Belina bula od 5. VI. 1243. (T. Smičiklas, o. c. IV, 191).

²⁸⁴) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik... XI, 3, 9.

²⁸⁵) „... Datum in Clifta (!) per manus venerabilis patris Stephani Vaciensis episcopi...“ (T. Smičiklas, o. c. IV, 163).

²⁸⁶) T. Smičiklas, o. c. IV, 163.

²⁸⁷) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik... XI, 9.

stvu vackog biskupa nabrojen u nizu crkvenih i svjetovnih ličnosti²⁸⁸).

Odmah iza ove koroboracije stavljeni su u ovoj ispravi vremenski podaci, koji su svi u Belinim listinama toga doba uvijek sasma na kraju teksta. Prema tome i ovo je svojstveno hvarskoj ispravi, što ne može tehnički biti, jer i ona s te strane mora biti identična s drugima, kad bi uistinu poput ostalih izašla iz kraljeve kancelarije.

Lucius u svome „De Regno Dalmatiae et Croatiae“ datira, kako smo već naveli, ovu ispravu u tekstu sa 1243., ali zato sa strane istoga teksta stavlja 1242. godinu,²⁸⁹ dok u djelu „Memorie storiche di Tragurio“ samo spominje ovu listinu i datira je sa 1242. godinom²⁹⁰). U „Raccolta“ je godina datiranja i sa strane i u tekstu 1245., koja je kasnije ispravljena od druge ruke u „1243.“²⁹¹) Fejer ima napisano „MCCXLIII“²⁹²), Ljubić „1243.“²⁹³), Kukuljević „1242“²⁹⁴), Smičiklas „1242.“²⁹⁵), a naš prijepis slovima ispisanu 1243. godinu. Dakle, većinom je datirana ova isprava sa 1243. godinom, i ona se ne slaže svakako sa oznakom kraljevanja Bele, pa bi već i prema tome bila više nego li sumnjiva. Ako se pak uzme 1245. godina, onda je to pogotovo.

Iako je dakle sama godina 1243. ispisana u našem najstarijem prijepisu slovima, kako je to bio onda običaj, ipak je zato ispušten dan, koji se računa po rimskom kalendaru,²⁹⁶) te je naznačeno samo „sexta maij“, što bi značilo 6. V., a ne 10. V. Lucius pak stavio je „sexta idus“, što bi odgovaralo 10. V., a u „Raccolta“ piše naprosto „7^a maji“ (Ljubić ima „7. maij“), što je opet 7. V.

Iz ovoga se vidi da i opet nije nešto u redu.

Oznaka kraljevanja Bele „septimo“²⁹⁷) pobjija u svakom slučaju 1243. godinu (čak i sa datumom 10. V.), budući da bi trebalo stajati svakako „octavo“²⁹⁸). I ova nam dakle omaška još više ukazuje na to, da je navedena listina obični falsifikat.

²⁸⁸) T. Smičiklas, o. c. IV, 148, 158, 175; D. Farlati, o. c. IV, 340.

²⁸⁹) J. Lucius, o. c., 161.

²⁹⁰) G. Lucio, o. c., 44.

²⁹¹) I trogirska isprava od 18. III. 1242. u Wenzelovom kodeksu glasi „1245.“ godina (G. Wenzel, Codex diplomaticus Arpadianus continuatus, Mäsodik Kötet, Monumenta Hungariae historica-Diplomataria VII, Pest 1861, 191).

²⁹²) G. Fejer, o. c. IV/1, 254.

²⁹³) S. Ljubić, Statuta . . . , 375.

²⁹⁴) I. Kukuljević de Saccis, o. c., Starine JA XXIV, 213.

²⁹⁵) T. Smičiklas, o. c. IV, 152.

²⁹⁶) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 11.

²⁹⁷) Ovakvu oznaku za 1243. godinu ima i Belina isprava u korist samostana sv. Krševana u Zadru, dok ostale iz te godine „octavo“ (T. Smičiklas, o. c. IV, 164, 192, 203).

²⁹⁸) Naime Bela je stupio na prijesto dne 14. X. 1235. godine (Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 9, 11).

Poznato je da se iza naziva kancelara kod svećanih privilegija nabrajaju dostojanstvenici, koji su poredani uglavnom po ugledu svoga položaja²⁹⁹). Tako u periodu od 1239. do 1244. godine Beline isprave sa kovnatim pečatom („bule“) uvijek imaju redoslijed dostojanstvenika³⁰⁰).

Medjutim u istom vremenskom razdoblju kraljeve listine sa voštanim dvostrukim pečatom nemaju dostojanstvenike osim jedne jedine³⁰¹). Od onih pak sa jednostranim pečatom u istom periodu jedna iz 1242. nema navedene dostojanstvenike, a jedna ima³⁰²) dok iz 1243. godine dvije nemaju iste³⁰³) a jedna jedina i to samo baš naša hvarska isprava ima redoslijed dostojanstvenika.

Ako sada pogledamo prve crkvene dostojanstvenike, opaziti ćemo da ni jedna od Belinih isprava u razdoblju od 1239. do 1244. godine osim naše hvarske i već navedene Beline darovnice Zadranima²⁰⁴) nema časnii naslov za biskupa ispred imena (osim kancelara) „Venerabilis Patri“ ili „Venerabili Patre“, dok za nadbiskupa imaju tri isprave (venerabili patre)³⁰⁵).

Samom redoslijedu biskupa Bartolomeja i Benedikta, dođuše, ne možemo ništa prigovoriti, ali moramo, i to sa punim pravom, i previše neobičnom smještaju stolnobiogradske prepošta, kaločkog nadbiskupa i kancelara Benedikta iza njih. Nadalje, i suviše upada u oči pasus „Arnoldo comiti Palatino“, što znači, da je u to doba bio on palatin. Medjutim, listine od 11. III. 1240. pa sve do 31. X. 1244. spominju na tom mjestu „Ladislao palatino“, koji je obično uz to naveden i kao somodjski župan³⁰⁶). Toma Arcidjakon ga zove čak „Uladislaus comes curialis“,³⁰⁷) što znači takodjer palatin. Sam Arnold se javlja 1240. godine kao somodjski župan,³⁰⁸) a onda 1242. kao palatin i somodjski župan u onoj Belinoj ispravi glede Drida³⁰⁹) i u drugoj njegovoj darovnici u korist Trogirana, te u kraljevim potvrdama povlastica brata mu Kolomana Petrinji i Zadranima, dok je u zagrebačkoj „zlatnoj buli“ od 16. XI. 1242. naveden samo kao somodjski,³¹⁰) a od 29. I. 1243. šopronjski i kasnije

²⁹⁹) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 9, 11.

³⁰⁰) T. Smičiklas, o. c. IV, 148, 163, 175 (1242.), 192 (1243.), 225, 233, 255 (1244.).

³⁰¹) T. Smičiklas, o. c. IV, 79, 90 (1239.), 136 (1241-ima dostojanstvenike), 161, 165, 168, 176 (1242.), 227, 228, 240, 243—248, 252, 257, 258 (1244.).

³⁰²) T. Smičiklas, o. c. IV, 164, 158 (1242.).

³⁰³) T. Smičiklas, o. c. IV, 203, 208 (1243.).

³⁰⁴) To je samo zato, jer se Stjepan, vacki biskup, spominje umjesto kancelara kao izdavač isprave (T. Smičiklas, o. c. IV, 163).

³⁰⁵) T. Smičiklas, o. c. VI, 225, 233, 255.

³⁰⁶) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 10; T. Smičiklas, o. c. IV, 175, 192 itd.

³⁰⁷) Thomas Archidiaconus, Historia salonitana, MSHSM XXVI, Scriptores III, Zagrabiae 1894, 173.

³⁰⁸) T. Smičiklas, o. c. IV, 125.

³⁰⁹) D. Farlati, o. c. IV, 340.

³¹⁰) T. Smičiklas, o. c. IV, 148, 158, 163, 176.

njitranski župan³¹¹). Što to znači? Po Tomi znamo da se je Vladislav kao palatin nalazio u pratnji kralja Bele, kada je pobjegao 1242. godine ispred Tatara u Dalmaciju³¹²). Prema tome je jedino on tada mogao biti palatin, a ne Arnold, koga nalazimo u tom svojstvu samo u po našem mišljenju sumnjivim Belinim ispravama iz te godine, koje se odnose na Trogir, Zadar i Petrinju. Nadalje je uvijek u ugarskom kraljevstvu istovremeno postajao samo jedan, a ne dva palatina. Kako pak u ostalim listinama sve do 31. X. 1244. godine nalazimo kao palatina Ladislava, to je naravno i samo po sebi razumljivo, da Arnold u nijednom slučaju nije mogao u to vrijeme obnašati tu čast.

I dok posljednja tri dostojanstvenika: Pavao, Matej i Roland sasma vremenski odgovaraju, ne može se preći bez opaske preko mjesta izdavanja ove isprave, koje je sasma nepravilno stavljeno na kraj, a ne u samom datiranju. Osim toga je i onaj izraz „Est autem“ ispred „Datum apud Tragurium“³¹³) sasma neuobičajen u Belinim ispravama, i radi toga se može pretpostaviti da je naknadno mnogo kasnije na kraj stavljen. Stoga je hvarska listina zbog takvog načina datiranja (samo oznaka mjesta) na kraju teksta, a bez vremenskih podataka, koji onamo također spadaju, zbilja jedina svoje vrsti u tom periodu, što nas još više i opet utvrđuje u uvjerenju da je ona najobičniji falzifikat.

Poznato je da pečat kod isprava ima svoje posebno značenje i vrijednost. Kralj Bela je imao kovni (bulu od zlata ili olova), voštani dvostrani³¹⁴) i jednostrani pečat. Premda se iz teksta hvarske isprave može jasno uočiti, da bi ona morala imati voštani jednostrani pečat, to iz opisa tobožnjeg istoga pečata razabiremo najedanput da je t. zv. „zlatna bula“. Medjutim ona to ne može biti nikako, jer u samom tekstu svake isprave, koja ima zlatni pečat („zlatnu bulu“), uvijek stoji iz već toliko puta naznačenog vremenskog perioda u koroboraciji uobičajena formula „caractere auree bulle nostre“ ili „auree bulle nostre“, ili „regiae bullae nostrae“, ili „caractere bulle nostre auree“, ili „sigilli nostri aurei, auree videlicet bulle nostre caractere“, ili pak „sigilli nostri numinime auree uidelicet bulle nostre“³¹⁵). No u hvarskoj toga nema. To znači, da opis pečata ne odgovara stvarnosti, a kako taj inače odgovara savremenim

³¹¹) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 11.

³¹²) Thomas Archidiaconus, o. c., 173.

³¹³) Ovaj isti izraz (t. j. „Datum apud Tragurium“) ima još samo i sumnjiva Bellina isprava u korist krčkih knezova od 10. III. 1242. (?) (T. Smičiklas, o. c. IV, 145).

³¹⁴) Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 13, 14, 8.

³¹⁵) T. Smičiklas, o. c. IV, 158, 163, 175, 192, 225, 233, 255; D Farlati, o. c. IV, 340.

zlatnim pečatima,³¹⁶⁾ ne može biti drugo nego da je uzet sa koje druge također savremene isprave.

Svakakako je iz teksta ove isprave očito, da se u njemu nalaze neke nedosljednosti („Cumanieque“, „presentes literas“, „presentem paginam“, ne navodjenje pravog kancelara i vremenskih podataka na određenom mjestu, pitanje godine i dana datiranja isprave, godine Belinog kraljevanja, crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika, mjesta izdavanja ove listine kao i njenog pečata), koje nas opet dovode same od sebe do snažne opravdanosti naše sumnje da je ona falsifikat.

Već smo nešto prije naveli, da se je po odredbi u 20. glavi I. knjige hvarskog statuta ovaj t. zv. općinski „privilegij“ sa „zlatnom bulom“ ubuduće unaprijed trebao čuvati u općinskoj škrinji, a prijepis toga „privilegija“ izručiti starijem sucu, koji će ga po svršetku svoje službe predati u velikom vijeću i dati svome nasljedniku, te također pokazati „privilegij zlatne bule“ u istom vijeću³¹⁷⁾.

Iz ove odredbe možemo dakle zaključiti slijedeće. Svakako je ovo bio samo prijepis Beline isprave, koji se imao pohraniti u općinskoj škrinji, a ne „privilegij“. Naime poznato je da se u ovom razdoblju jedino u onim dvima Belinim darovnicima u korist Trogira (18. III. 1242.) nazivaju tako u koroboraciji kraljevski privilegiji „zlatnom bulom“³¹⁸⁾, dok inače ni jedna druga listina, pa čak ni ova hvarska, premda se prije same invokacije u ovoj zadnjoj želi to postići slijedećim tekstom: „Hec est copia privileggi Regis Vngarie cum sigillo pendentii...“

Budući da u njenom najstarijem sačuvanom prijepisu stoji odmah na početku „copia privileggi“ i pri opisu samoga pečata „sub dictum priuilegium“, onda je jasno da je on ili još nešto stariji prijepis, odakle je isti 1632. godine uzet, bio određen po navedenoj glavi hvarskog statuta, da se kao tobožnji „privilegium communis de bulla aurea“ kao i njegova kopija imaju čuvati.

4.

Sada je potrebno još da pozorno razmotrimo sadržaj ovog „privilegija“, koji uz taj izraz Gazzari u svom djelu „Historia“ nazivlje i „bolla“,³¹⁹⁾ pa da se onda pozabavimo nešto detaljnije pojedinim njegovim pasusima.

³¹⁶⁾ T. Smičiklas, o. c. IV, 163, IX (1911), 261; Z. Tanodi, o. c., Vjesnik . . . XI, 17.

³¹⁷⁾ S. Ljubić, o. c., 179.

³¹⁸⁾ „... presenti priuilegio karaktere auree bulle nostre“ (T. Smičiklas, o. c. IV, 148). „... presentis privilegii caractere bulle nostre auree...“ (D. Farlati, o. c. IV, 340).

³¹⁹⁾ DAZ — Ostavština don Kuzme Vučetića — XII-c — Historia . . . , 9, 55a.

U prvom redu odmah ćemo zapaziti da je isprava vješto satavljena prema onoj Belinoj darovnici Trogiranima od 18. III. 1242. godine. Zatim se moramo zapitati, koje su to brojne usluge vjernosti iskazali Beli u zgodno vrijeme hvarski plemići?. O tim njihovim uslugama, osim ovdje, ni u jednom drugom savremenom izvoru ne nalazimo traga. Uz to znamo, da je Bela najviše izdao svojih darovnica u korist onih, koji su mu iskazali svoju vjernost i usluge za vrijeme tatarske najezde u Hrvatsku i Dalmaciju. Prema tome tome bi i za hvarske plemiće bio to jedini momenat, da su ovom kralju mogli učiniti usluge u „zgodno vrijeme“, a baš ova isprava ni jednom riječju ne navodi tu provalu Tatara, koje su inače pune ostale Beline darovnice.

Slijedeće je pitanje: da li je mogao Ceprigna biti župan Hvara i Brača 1242., zapravo 1243. godine, i to baš u svibnju? Još od 1240. godine vladaju Pribislav i Osor, sinovi omiškog kneza Malduka, Bračom i Hvarom. No Splitsani „ubrzo“ im otmu Brač,³²⁰⁾ koji prizna sada njihovu vlast,³²¹⁾ dok se za Hvar može iz ovoga zaključiti da je i dalje ostao u vlasti Omišana.

Kada je kralj Bela na bijegu ispred Tatara sa svojom pratnjom i „nebrojenim“ mnoštvom naroda stigao u Split, bio je ondje lijepo dočekan i ugošćen (1242.). Ali kako mu Splitsani nisu mogli tako brzo spremiti galiju, bojeći se bijesa Tatara, ne htjede Bela više ondje ostati. Stoga krene sa ženom i sa svim svojim blagom u Trogir, gdje se zadržavao, držeći, da će ondje imati sigurno zaklonište od navale neprijatelja zbog blizine otoka³²²⁾. U tom gradu boravio je duže vremena,³²³⁾ te je u dogovoru sa cijelim svojim vijećem ostao na bližnjem otoku. Medjutim su Tatari početkom ožujka 1242. godine došli pro pod Klis i Split, a onda i pod Trogir. Budući da se Bela ovdje nije osjećao dovoljno sigurnim kao ni na obližnjim otocima, prenio je svoju ženu, djecu i sve svoje blago na brodove, koje je skupio, a sam je dotle sa jedne ladjice pratio tok opsjedanja Trogira po Tatarima³²⁴⁾. Zatim je prešao na otoke, kako kaže drugi savremenik ovih događaja Rogerije, kasniji splitski nadbiskup (1249. — 1266.)³²⁵⁾, i ondje je ostao sve do njihova odlaska³²⁶⁾.

Svakako Bela nije išao na Šoltu i Brač. Naime, oni su bili u vlasti Splitsa, koji se zamjerio još prije Belinoj supruzi, a

³²⁰⁾ Thomas Archidiaconus, o. c., 126—132.

³²¹⁾ T. Smičiklas, o. c. IV, 112, 113.

³²²⁾ Thomas Archidiaconus, o. c., 173.

³²³⁾ T. Smičiklas, o. c. IV, 146.

³²⁴⁾ Thomas Archidiaconus, o. c., 173, 176.

³²⁵⁾ D. Farlati, o. c. III, Venetiis 1765, 274—280.

³²⁶⁾ Rogerius, Carmen miserabile super destructione regni Hungariae temporibus Bele IV regis par Tartaros facta, Thomas Archidiaconus, o. c., 156.

onda i samome njemu za vrijeme boravka u tom gradu³²⁷). Jednako tako nije Bela mogao poći ni na Korčulu, gdje je od 1242. do 1244. godine upravljao njegov politički protivnik humski knez Andrija, a na Lastovu i Mljetu su po svoj prilici bili gospodari Dubrovčani, koji su priznavali mletačku vlast³²⁸). Nije vjerovatno ni da je išao na Hvar, jer bi nam o tom nešto makar i jednom riječju nabacio Toma, koji vrlo detaljno dosta često priča o događajima u splitskoj okolici, ili koji drugi izvor. Ta napokon bi i sama ta tobožnja hvarska darovnica to spomenula barem jednom riječju, kao što je to učinjeno u onoj već navedenoj ispravi od 18. III. 1242., izdanoj u korist Trogirana. Po našem mišljenju kralj je pošao iz trogirске okolice morem prema sjeveru³²⁹).

Ako su Tatari otišli krajem ožujka iz čitavog kraljevstva, što nam indirektno potvrđuje Toma Arcidjakon, a i većina naših historičara tako drže, onda je Bela, koji je imao dobru obavještajnu službu o njihovu gibanju³³⁰), odmah ostavio Dalmaciju, čim je to doznao, kako piše opet Toma³³¹). To je moralo biti već u drugoj polovici, a najdalje krajem travnja, ali nikako 7. ili 10. V. 1242., kako glasi naša hvarska isprava, jer se u njoj ne govori ni o datumu kraljevog odlaska ni o samom odlasku, a pogotovo ne po pisanju nekih historičara, koji uzimaju kao bazu za svoje tvrdnje ovu ispravu, još nešto kasnije. Prema tome nema pravo ni Lucius, koji piše, upirući se baš na ovu hvarsku ispravu, da je kralj odputovao iz Trogira 11. V. 1242. godine³³²), jer se takvo datiranje iz suvremenih izvora (Toma, Rogerius) ne može ničim utvrditi. Jedino je kraljica sa kraljevićem ostala na Klisu do mjeseca rujna³³³), a za svoga namješnika u Dalmaciji postavio je Bela vackog biskupa Stjepana³³⁴).

U Splitu je 1242./3. godine bio potestat Ivan, krčki knez, a u Trogiru je comes Stjepko od 1232. do 1249. godine. Budući da on nije stalno boravio u Trogiru, umjesto njega su vršili njegove dužnosti suci, rektori, a 1243. čak i t. zv. „potestat“³³⁵). Kako su vjerovatno 1242. i 1243. godine i dalje vladati Hvarom omiški knezovi Pribislav³³⁶) i Osor, koji se spominju još i

³²⁷) Thomas Archidiaconus, o. c., 126—131, 173, 171, 172.

³²⁸) V. Foretić, Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420, Zagreb 1940, 56, 58, 59.

³²⁹) S. Antoljak, Pitanje autentičnosti paške isprave, Starohrvatska Prosvjeta III/1, Zagreb 1949, 115—142.

³³⁰) T. Smičiklas, o. c. IV, 163; Thomas Archidiaconus, o. c., 177.

³³¹) Thomas Archidiaconus, o. c., 178.

³³²) G. Lucio, o. c., 44.

³³³) Thomas Archidiaconus, o. c., 177, 178.

³³⁴) G. Lucio, o. c., 44, 45.

³³⁵) G. Novak, Comes, potestas, prior, consul, rector, capitaneus i miles grada Splita, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku L, Split 1928-1929, 235, 242, 243.

³³⁶) Kao hvarski knez javlja se Pribislav krajem 12. stoljeća (?) i 1226., a 1235. sa Osorom se spominje kao svjedok pri sklapanju ugovora sa Dubrovnikom (T. Smičiklas, o. c. II (1904), 363, III (1905), 254, 434).

1245. godine³³⁷), jer to nigdje izvori ni jednom riječju ne pobiljaju, mogao je eventualno u to doba biti njihov župan Ceprigna ili Ceprenja na Hvaru, ali ne i na Braču, koji je od 1240. u vlasti Splita³³⁸).

U daljnjem razradjivanju teksta hvarske isprave dolazimo opet do pasusa o izboru, potvrdi i investituri biskupa, koji mora biti ugarski državljanin. Poznato je da je kralj Bela bio široke ruke u davanju „privilegija“. Tako je na pr. Trogiranima, koji su ga napose zadužili, naznačio, da će onoga biskupa i kneza, koga dogovorno svećenstvo i narod izabere³³⁹), potvrditi, i ništa više. Stoga je čudno da je Bela baš Hvaranima, kojih nam učinjene prema njemu zasluge uopće nijesu poznate, dozvolio da njihovi izbornici, koji to pravo imaju, slobodno izaberu biskupa, koji će im prednjačiti riječju i djelom, između odanih pripadnika ugarskog kraljevstva, te da se onda izabranik pretstavi kralju, od koga će primiti biskupska prava.

Što tu vidimo? Da bi po smrti biskupa Nikole, porijeklom iz Ugarske, kojega je još 1230. konsekrirao splitski nadbiskup Guncel (u. 1242.), takodjer iz te zemlje³⁴⁰), imao biti izabran pripadnik toga kraljevstva. Samo, dok u drugim dalmatinskim gradovima ovoga bira svećenstvo i narod, ovdje pak neki t. zv. izbornici, koji na to imaju pravo, a to je već jedan nonsens, jer ne može Hvar biti neka naročita iznimka u tome, kada je poznati stoljetni ustaljeni običaj izbora biskupa u Dalmaciji, pa tako i na ovom otoku, gdje na pr. 1199. godine takodjer izričito svećenstvo i narod bira sebi zajedničkog biskupa³⁴¹). Nadalje, svakako je nemoguće, da bi novi crkveni dostojanstvenik bio od kralja investiran, jer ovaj na to nije imao pravo (t. j. da mu podijeli biskupska prava), umjesto samo potvrđen, kako je to takodjer bilo ustaljeno u Dalmaciji. Napokon poznato je da je još od 1181. godine hvarska biskupija bila podređena splitskoj nadbiskupiji³⁴²), pa je stoga i bilo razumljivo da se 1247. godine spominje hvarski biskup Nikola kako je prisustvovao konsekraciji splitskog nadbiskupa Hugrinusa kao njegovog sufragana³⁴³). Zbog toga Farlati smatra, tumačeći Tomu na svoj način, da je Bela ono, što je prije dozvolio Hvaranima, sada opozvao, te je imenovanome nadbiskupu, koga je postavio za splitskog kneza

³³⁷) T. Smičiklas, o. c. IV, 268. Osor čak još i 1258. godine (T. Smičiklas, o. c. V (1907), 105).

³³⁸) 1226. godine se u hvarskoj ispravi spominje neki „Črhanota (!) filius Ceperne (T. Smičiklas, o. c. III, 255), a u zapisniku sudbenog dvora trogirске općine od 4. IX. 1266. nalazimo čak Ceprenju Glubošćevića iz Omiša, koji je bio sin kneza Marina (M. Barada, Trogirski spomenici, dio II, sv. I, MSHSM 46, Zagreb 1951, 13).

³³⁹) T. Smičiklas, o. c., IV, 146, 147.

³⁴⁰) Thomas Archidiaconus, o. c., 179.

³⁴¹) T. Smičiklas, o. c. II (1904), 322.

³⁴²) T. Smičiklas, o. c. II, 178, 179.

³⁴³) Thomas Archidiaconus, o. c., 200.

i rektora, dao i gospodstvo nad Hvarom i Bračom³⁴⁴). Medjutim baš iz Tominog teksta ne može se nikako zaključiti, da je ovaj nadbiskup bio knez i Hvara.

Isto tako je u slijedećem pasusu nonsens, da samo biskup, župan i plemići od roda „Givich“ slobodno i koga žele biraju i uzmu za kneza iz Ugarske i zemalja, koje pripadaju ugarskom kralju, te da se, dok je vjeran vladaru i kruni, svim njegovim zapovijedima pokoravaju. Ta mi znademo i opet, da je to bilo i suviše, kada kralj Bela dozvoljava svećenstvu i narodu u Trogiru da bira dogovorno biskupa i kneza, koga će im on onda potvrditi. Poznata je, naime, da se u Trogiru a onda i u još nekim dalmatinskim gradovima, čak od doba kralja Kolomana, biralo po ustaljenom i već navedenom načinu biskupa i kneza³⁴⁵), pa bi bilo zbilja i odveć neobično da bi se jedino u Hvaru ovako provodio taj izbor. Nadalje, u trogirskoj ispravi ne traži se od kneza kao ovdje da se mora predstaviti kralju, da bude onda potvrđen. Isto tako nije u istoj listini kao ovdje napose naglašeno da knez može po svojoj slobodnoj volji uzeti suca.

Iako su i u ovom pasusu očite nelogičnosti, koje se same od sebe ruše, moramo se u vezi toga pozabaviti još sa t. zv. plemenom „Givich“. U prvom redu mi uopće ne znamo, kako se ovo pleme zapravo zove. Naime, u najstarijem prijepisu hvarske isprave piše se „Genithi“, a onda u kasnijim prijepisima i štampanim djelima „Givich“, „Giuich“³⁴⁶), „Ginich“³⁴⁷) i čak u Gazzarija „Gignich“. Boglič zove ovo pleme „Jivić“³⁴⁸), Klaić „Dživići“ (Givich, Ginich)³⁴⁹), Novak „Đivići“³⁵⁰), a Tresić — Pavičić čak Živići (Givich—Vidali)³⁵¹). Po tvrdjenju Bogliča, ako se povjeruje jednom sastavku nepoznatog pisca, čije vremensko razdoblje nije izvjesno, ugarski je kralj (Gejza II.) za usluge učinio četvoricu braće roda Jivić plemićima i od njih je poteklo vrlo staro hvarsko plemstvo. Nadalje kaže Boglič, da se od ovoga sastavka sačuvalo više prijepisa, sačinjenih u raznim epohama. Ovi pak prijepisi, ukoliko su noviji, to imaju i više pogrešaka. Boglič je objelodanio onaj prijepis, koji je stavio u 16. stoljeće, i po njemu je taj najstariji od svih njemu poznatih. U tom prijepisu genealoškog stabla zove se ovo pleme

³⁴⁴) D. Farlati, o. c. III, 271, IV, 248.

³⁴⁵) Gl. o tom opširno: M. Kostrenčić, Slobode dalmatinskih gradova po tipu trogirskom, Rad JA 239, Zagreb 1930, 56—150. Začudo on u ovoj svojoj radnji ni riječju ne spominje ni ispreduže sa trogirskim tipom ovu hvarsku ispravu!

³⁴⁶) Pod ovim prezimenom spominje se 1540. godine neki Ivan „Giuich“, sin Simona iz otoka Pašmana (DAZ—Spisi zadarskog notara Nikolaus Drasmileus (1539.—1577.) b. I, f. I — 21. IV. 1540.).

³⁴⁷) Slično „Suacich“ i „Snacich“.

³⁴⁸) G. Boglič, o. c., I, 29, 186, 72, 106, 107, 109.

³⁴⁹) Vj. Klaić, o. c., Rad JA CXXX, 181.

³⁵⁰) G. Novak, Hvar, Beograd 1924, 52 itd.

³⁵¹) A. Tresić—Pavičić, Izgon Mongola iz Hrvatske, Zagreb 1942, 112, 113.

„Givich“, i točno se naznačuje, koje su sve porodice od četvorice braće toga roda potekle³⁵²), što apsolutno ne odgovara istini³⁵³). Inače ovo pleme pojavljuje se prvi i posljednji put u već navedenoj ispravi, i nikada više ni u jednoj potonjoj. Stoga sve Bogličeve kombinacije, koje pokušava potkrijepiti i nekim sasma nepouzdanim izvorima u vrlo kasnim prijepisima glede starosti ovog plemena, za koje čak po svojoj volji tvrdi, da su anonimna četvorica plemića, koja se spominju u II. polovici 14. stoljeća, identična s onima „de genere Jivich“, i da je najstarije hvarsko plemstvo, koje se javlja već u 14. stoljeću, poteklo od iste četvorice braće iz navedenog plemena³⁵⁴), nepoznatog nam zapravo točnog prezimena, otpadaju i svakako ih treba odbaciti, kako to čini i G. Novak, ali zato ipak vjeruje, da su „Đivići“ postojali, i da su igrali veliku ulogu u upravi Hvara, pa zbog toga čak iznosi, na koji su ih se način ostali plemići 1278. godine riješili³⁵⁵). U vezi toga treba sasma odbaciti i navod A. Zaninovića, koji, služeći se Bogličem, piše, da je i porodica Hektorović vukla „svoje davno podrijetlo od plemenitoga hvarskog roda Jivić (Đivić, Đinić), i to od onoga od četvorice braće, koji se imenom zvao Petar, a od koga su proizašli Piretići, sa daljnim ograncima, a svi su imali za grb, kao i prvi Petar, bika u gornjem dijelu štita nad trima koso položenim vrpcama³⁵⁶)“. Naime, uopće se ne zna zapravo, ni kakvo je prezime ovom plemenu, kako to dokazuju i oni pisci, koji hoće da povežu porijeklo starog hvarskog plemstva sa njima, a kamo li ime jednog od njih „Petar“, kojemu Zaninović, služeći se Bogličevom tablom, na kojoj je prikazano genealoško stablo t. zv. „Givich“-a, opisuje čak točno i kako je izgledao njegov grb. Uz to bi se svakako ovo pleme moralo spomenuti makar još jedanput i u izvorima 14. stoljeća, kada i ostalo tamošnje plemstvo, koje bi ponosom dodalo, da je pripadnik toga plemena, što isto nigdje ne čini.

Nadalje je nastarije hvarsko pleme „Slavogosti“, kako smo već vidjeli, a ne ovo, s kojim Boglič kombinira, i u čije se i samo postojanje iz navedenih razloga mora svakako sumnjati.

Vrlo je čudna kraljeva odredba u ovoj ispravi, da iz onog plemena bude uvijek župan Hvara i Brača. Novak drži, ako

³⁵²) G. Boglič, o. c. I, 106 i tabla na kraju knjige.

³⁵³) Tako Boglič donša u navedenoj tabli da su od ovoga plemena potekli i „Slavogosti“. Međutim ovi su mnogo stariji od „Givich“-a, koji se tek 1243. godine javljaju. Članovi pak plemena „Slavogosti“ su čak i prije 1226. godine bili župani, a baš te godine javlja se u jednoj hvarskoj ispravi među svjedocima „Petrus filius iupani de Slauogosti“ (Vj. Klaić, o. c., Rad JA CXXX, 252; T. Smičiklas, o. c. III, 254). Prema tome bi bili najstarije hvarsko pleme „Slavogosti“, a ne „Givichi“.

³⁵⁴) G. Boglič, o. c. I, 72, 106—110.

³⁵⁵) G. Novak, o. c., 72, 52, 66, 67.

³⁵⁶) A. Zaninović, Gdje se rodio Petar Hektorović, Građa za povijest književnosti hrvatske 17, Zagreb 1949, 155.

knez ne živi najvećim dijelom na tim otocima, da mjesto njega vlada župan³⁵⁷).

Ali unatoč tome mi se pitamo, koju onda funkciju ima sudac, kojega uzima po volji knez? U Splitu i Trogiru u to doba vrše umjesto odsutnoga kneza vlast suci³⁵⁸). Prema tome bi onda i na Hvaru u kneževnoj odsutnosti imao tu istu funkciju sudac, t. j. suci³⁵⁹), koji se u u tamošnjim izvorima prvi puta spominju istom krajem 12. stoljeća³⁶⁰). A koja bi onda zapravo funkcija bila župana od 12. do druge polovice 14. stoljeća?

Najstariji i prvi podatak o hvarskom županu potiče po Smičiklasu iz o. 1146. godine, što baš ne mora biti točno, jer ova isprava, u kojoj se kao župan spominje „Guhaliso“ nije uopće datirana. Ovaj „Guhaliso“ je bio prije pristald, koji je svojevremeno prisustvovao pri izmjeni zemlje zadarskog kneza Petra sa nekim Marislavom u Komiži³⁶¹). God. 1184. opet nalazimo u ispravi pored Bratka, kneza Hvara i Brača, i župana Prvoša³⁶²) a tek u hvarskoj ispravi iz kraja 12. stoljeća, gdje se uz kneza Pribislava spominju i suci, nailazimo istom među svjedocima iza svećenika Radovana na župana Cefu. God. 1226. doduše pored kneza Pribislava odmah je naveden i župan Desislav sa sucem Nikolom, ali već među svjedocima imamo župana Vitomira i njegova sina Dragoslava, te Petra, sina župana Slavogosta³⁶³). U bračkoj ispravi od 1228. godine nailazimo na tamošnjeg kneza Dražinu i uz njega župana Dragoslava, te suce Prvoslava i Grgura Dragosija³⁶⁴). U našoj ispravi je naveden kao župan Hvara i Brača Ceprična ili Cepregna. God. 1264. nailazimo u izvorima na Petra, sina župana „de Phara“, a 1272. se spominju čak tri sina župana Petra kao i suci i knez „de Quara“ i kurija „Quare“³⁶⁵). Dakle i tada se samo javlja župan Hvara, a ne i Brača kao u onoj našoj ispravi iz 1243. godine. Otada se župani ne spominju na ovom otoku sve do 1352. godine. Istom tada doznajemo iz izvora, da je mletačka vlada odabrala trojicu svojih vijećnika, koji su proučili zašto su nastale razmirice između hvarskog biskupa i svećenstva s jedne i kneza i općine sa druge strane. Oni su pronašli, da je uzrok ove svađe bio i župan ili utjerivač desetine (occasione unius iubani seu exactoris decimarum), na kojega si je pridr-

³⁵⁷) G. Novak, o. c., 74.

³⁵⁸) G. Novak, Comes, potestas . . . , Vjesnik . . . L, 233, 242, 243.

³⁵⁹) Na Braču se suci prvi puta javljaju još 1111. godine (T. Smičiklas o. c. II, 21).

³⁶⁰) T. Smičiklas, o. c. II, 363.

³⁶¹) T. Smičiklas, o. c. II, 61.

³⁶²) A. Ciccarelli, Osservazioni sull'isola della Brazza, Venezia 1802, 105, 106.

³⁶³) T. Smičiklas, o. c., II, 363, III, 254, 255.

³⁶⁴) A. Ciccarelli, o. c., 106, 107.

³⁶⁵) M. Barada, o. c., dio I, svezak I, MSHSM 44, Zagreb 1948, 85, 313, 315.

žavao pravo biskup da ga bira. No knez i općina su stajali na stanovištu da je davni i stari običaj bio da župana doduše ima izabrati biskup od četvorice hvarskih plemića, a ovoga zatim potvrditi potestat, t. j. knez. Na to su dne 24. VII. 1352. zaključili vijećnici, da navedeni župan ostane na svom mjestu, dok se rasprava oko toga ne riješi. I konačno dne 1. IV. 1353. isti vijećnici presudili su, da biskup ima pravo izabrati kojagod dva župana. Samo jedan od župana ima biti od četvorice hvarskih plemića.

Oba pak ova župana obnašat će zajednički županijsku službu, pobirat će desetinu i razdijelit će je tako, da će 3/4 dobivati biskup i svećenstvo, a 1/4 crkveni prokurator za izgradnju katedrale. Nadalje će onaj župan, koji je uzet iz redova četvorice hvarskih plemića, primati plaću od one četvrtine, određene za gradnju katedrale, ukoliko se s time složi potestat. Drugi pak župan, koji je štitio interese biskupa i svećenstva, primat će od njih svoju plaću, da se tako uklone svi razdori između imenovanih stranaka. Sve ovo je potvrdila i mletačka vlada, koja je bila u međuvremenu poslala na Hvar svoga župana. Ovaj je ondje pobirao desetinu i druge dohotke biskupa, pa mu ih nije htio davati. Stoga se je sada isti biskup žalio vladi, koja je onda u dogovoru sa onim vijećnicima odlučila pisati tome županu da mora razdijeliti, što je sakupio, biskupu i drugima, kako je pravedno prema starim običajima³⁶⁶).

Iz ovoga „prema starim običajima“ možemo reći da G. Novak, koji se je za svoju svoju tvrdnju posluzio samo onim ispravama iz o. 1146. i 1184. godine, teško da je u pravu, kada piše da umjesto kneza, koji „najvećim delom ne živi na otocima“, vlada župan, koji je na osnovu spomenute bule imao da bude iz roda Đivića³⁶⁷). Naime, iz nešto prije navedenih izvora 12. i 13. stoljeća, uključivši ovdje i hvarsku „darovnicu“, ne može se nikako u tom vremenskom razdoblju točno odrediti funkcija župana, kojega čak po nekom „davnom i starom običaju“ bira biskup između četvorice hvarskih plemića, a potvrđuje knez. Stoga je i razumljivo, da je time hipotetična i Novakova tvrdnja o županovom zamjenjivanju kneza i uzrocima radi čega se to događa. Isto tako ne možemo prihvatiti njegovu tvrđuju, da je od 1358. godine, kada je Hvar došao pod Ugarsku, upravljao ovom komunom umjesto kneza jedan ili dva župana³⁶⁸), jer je barem sada jasan i odredjen njihov zadatak: pobiranje desetine, a ne zamjenjivanje kneza u upravi komunom. Boglič je donio onu raspru između hvarske crkve i općine, poprativši sve to izvancima isprava iz mletačkih arhiva, koje je već prije bio objelodanio

³⁶⁶) S. Ljubić, Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike III, MSHSM III, Zagreb 1872, 234, 241, 242, 255, 256.

³⁶⁷) G. Novak, o. c., 74.

³⁶⁸) G. Novak, o. c., 74.

u cijelosti Ljubić, te je iznio svoje mišljenje da župan³⁶⁹) na Hvaru znači ono isto, što je prije bio u starim dokumentima prior³⁷⁰). Medjutim to ostaje samo njegovo hipotetično mišljenje.

Iz ovoga je jasno da mi ne možemo sa potpunom sigurnošću tvrditi, kako su to već dosada učinili neki, da je župan u doba, kada je naša isprava tobože izdana, značio kneževa zamjenika ili neku jaču ličnost od sudaca.

Zatim se ne možemo složiti s onim pasusom, u kome se govori o bezuslovnom izboru župana iz plemena „Genithi“ ili „Givich“ ili itd. Prvo što ćemo zapaziti jest to, da se ne može iz teksta razabrati, tko ga ima zapravo pravo birati. Glede pak njegove potvrde svakako nas ovaj podatak vuče u drugu polovicu 14. stoljeća, a da nije mogao upravljati kao župan i Bračom, to smo već u par navrata pokazali. Uz to se moramo zapitati, zašto je kralj učinio baš iznimku, da jedino članovi ovog plemena mogu biti župani i da uživaju i druge privilegije, kada se baš u uvodu same isprave navode ne njihove već samo kolektivne zasluge svih hvarskih plemića! Pretpostavku, da bi tu iznimku Bela učinio baš radi toga, što su mu „Genithi“ bili obavezni služiti u slučaju rata sa dvije dobro opremljene ladje, ne možemo prihvatiti, jer se čast ili povlastice daju uvijek za učinjene usluge i zasluge, a ne radi redovitih obaveza prema onome, koji je gospodar ili vladar.

Po uzoru one trogirске darovnice od 18. III. 1242. i u hvarskoj glasi gotovo jednako onaj pasus glede oslobodjenja plemića toga otoka od svakog poreza ili dače, samo je malo izmijenjenim riječima sastavljen. Čudno je dakle u tome, što su sada od toga oslobodjeni najedamput svi plemići, koji čak mogu kralju dobrovoljno davati i darove, dok su inače gotovo sasama bili isključeni od izbora kneza i župana, koje su birali biskup i „Djivići“.

Za daljni podatak u tekstu da „Genithi“ sa dvije dobro opremljene ladje imaju kralja služiti u slučaju vojne, mogao se je falzifikator vrlo lako poslužiti onim Belinim također sumnjivim privilegijem u korist krčkih knezova, izdanim u Trogiru dne 10. III. 1242. (?) godine³⁷¹).

Za oslobodjenje hvarskih trgovaca od poreza i da mogu na kopnu i na moru po čitavom ugarskom kraljevstvu trgovati,

³⁶⁹) Lucius piše, da je u doba ugarskih kraljeva ime župan gubilo sve više svoje staro značenje i da se je župan (magis ueteranum) tada zvao svaki gospodar sela ili posjeda (latinski „senior“, hrvatski „starigr“, a srpski „starosta“, što znači sve isto). Nadalje navodi da se 1345. godine spominju i županije trogirске biskupije (G. Lucio, o. c., 212, 239). U jednoj pak darovnici, izdanoj u Trogiru dne 7. I. 1246. godine, nailazimo dapače na Cibru Casaricu, župana samostana sv. Dujma i Nikole (T. Smičiklas, o. c. IV, 288).

³⁷⁰) G. Boglich, o. c. I, 65, 108—110.

³⁷¹) T. Smičiklas, o. c. IV, 144, 145.

prepričao je na svoj način falsifikator takodjer iz trogirske darovnice, što se poredjivanjem jedne i druge listine može lako uočiti. Jednako tako je mogao odanle preuzeti i pasus, koji se je onda proširio, da nijedan od imenovanih plemića na istom otoku ne mora ići pred nikakav sud izvan grada, osim ako kralj dodje u Dalmaciji, te da se svako od njih može slobodno odseliti sa cijelom porodicom kamogod mu se sviđi.

U slijedećem pasusu, u kome se kaže, da „Genithi“ trebaju da uživaju iste slobodštine, koje imaju plemići Splita i Trogira, opažamo još više krajnju nelogičnost ove isprave. Naime, u njoj kralj ponovno zapostavlja sve ostale hvarske plemiće, koji su mu zajedno s onim ovdje napose izdvojenim i odlikovanim tobože bili svojevremeno pomogli. Još nešto. Kada kraljevi od Kolomana do Bele III. (IV.) daju slobodštine Trogiru, onda ih imaju svi građani zajedno, a tako i u Splitu³⁷²). Dakle, nerazumljiva je ova specijalna naklonost kralja Bele baš prema jednom plemenu na Hvaru, kada on obično baš korporativno u Dalmaciji dijeli privilegije.

U koroboraciji je neobičan izraz „status series“.

Glede vremenskih podataka, koji nisu na pravom mjestu teksta ove isprave, a napose 1243. godine, treba još ovo reći. Kako je u najstarijem prijepisu, t. j. t. zv. „originalu“, glasilo dan (6., 7., 10. V.), svakako je teško reći. No nikako tu ispravu nije mogao izdati u te dane Bela u Dalmaciji, a napose u Trogiru, jer je već prije odatle otišao, kako smo to već ranije iznijeli. Još nas zanima, kada je falzificirana ova isprava?

Prema svemu izgleda da je hvarska isprava krivotvorena u razdoblju iza definitivnog redigiranja hvarskog statuta (1331.), jer u statutu nema ni traga o kakvom privilegiranom položaju Đivića, a kao najkasniji rok mogla bi biti 1420. godina, t. j. godina, kada je i Hvarom zavladała ponovno Venecija. Još nešto. U ovoj ispravi se spominju samo plemići, a ne i ostali, pa nas i to dovodi, da je taj falzifikat mogao nastati samo u već navedenom razdoblju, kada su vlastela imala svu vlast i jedino su ona mogla biti članovi velikog vijeća, koje je upravljalo hvarskom općinom³⁷³). Mi smo tvrdo uvjereni, da ovaj falzifikat nije mogao nastati nikako iza 1420. godine, t. j. za mletačke vladavine, jer se tada nije moglo nadati hvarsko plemstvo da će mu uskrisiti nanovo neki privilegiji, kada ih je Venecija ukidala i čak nije htjela da zna za one „ugarske“³⁷⁴). Dapače je poznato, da su Mlečani nakon izlaska iz štampe Luciusovog

³⁷²) T. Smičiklas, o. c. II, 19 (1108.), 37, 38 (1124.), 53, 54 (1142 ?), S. Ljubić, o. c. II, MSHSM I, Zagreb 1868, 343, J. Lucius, o. c. (1758.), 262, 263, (1197.), S. Ljubić, o. c. I, 343 (1215.), T. Smičiklas, o. c. IV, 146—148 (1242.), II, 37, 38 (1124.), 49, 50 (1141., 1142.), G. Lucio, o. c., 21 (1180.), T. Smičiklas, o. c. II, 338 (1198.), III, 68, 69 (1207.).

³⁷³) G. Novak, o. c., 60—64, 68—74.

³⁷⁴) G. Boglič, o. c. I, 109, 110.

„De regno Dalmatiae et Croatiae“ izaslali u Dalmaciju tri sindika, koji su oduzeli svim ondašnjim općinama sve stare isprave, da se ne bi u toj zemlji ništa znalo o starom vremenu³⁷⁵).

Iz ovoga je jasno da se nije isplatio za doba mletačke vladavine, t. j. iza 1420. godine, sastavljati falzifikat, budući da je republika sv. Marka stala na stanovište, da Hvarani imaju davati iste one daće, koje su davali „ugarskom“ kralju, te da mogu birati kneza koga oni hoće, samo ako je iz njoj podložnih zemalja i mjesta (30. III. 1420.). Kada je sada plemstvo htjelo sebi prisvojiti pravo, da ono bira hvarskog kneza iz redova plemstva grada Venecije ili pak vjernih podložnika ove republike, pučani su bili zato, da narod, općina i neka vlastela biraju kneza između plemića grada Venecije, ali da bude po volji mletačkoj vladi. No republika odredi, da će ona sama slati u Hvar svoga plemića, kao što je to radila u Zadru i u drugim dalmatinskim gradovima³⁷⁶).

Svakako nam nije poznato, da li su se hvarski plemići tom prilikom poslužili ovom lažnom Belinom „darovnicom“, a da su to i učinili, ne bi, kako smo vidjeli, nikako mogli uspjeti, jer su se prilike izmijenile na njihovu štetu zbog stava nove vladavine u korist pučana.

To je eto naše mišljenje u pogledu ove falzificirane isprave, od koje naravno ne možemo imati „original“, iako je tobože po njemu sastavio prijepis isprave već navedeni notar Stasini, i on se je još i 1632. godine nalazio u kancelariji hvarske općine³⁷⁷), jer taj „original“ nije uopće ni postajao, kako smo u toku ove radnje dokazali. Prema tome su dakle postojali samo prijepisi u navedenim rukopisima i štampanim djelima.

Iz svega ovoga je dakle očito da većina razloga i dokaza, koje smo ovdje iznijeli, pobijaju dosadašnja mišljenja o autetičnosti Beline „darovnice“ u korist Hvarana i govore, da je ona falzifikat.

³⁷⁵) Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulacae (1451—1484), MSHSM XXV, Zagrabiae 1893, 11, 12.

³⁷⁶) S. Ljubić, Statuta . . ., 401, 402, 404, 402.

³⁷⁷) Arhiv dra J. Machieda — Rukopis hvarskog statuta, str. 243.

L'ACTE DE DONATION DE BELA EST UNE FALSIFICATION

(S o m m a i r e)

Jusqu'à présent on considérait comme authentique le document du roi croato-hongrois Bela III (IV), daté du 10 mai 1242, par lequel il confirme les prétendus privilèges des habitants de Hvar. Après avoir apporté tous les duplicata de cet „acte de donation“, l'auteur en a conclu qu'on ne connaissait pas son original. Pour prouver que le document était falsifié il a apporté entièrement sa transcription la plus ancienne de 1632, et l'a comparée avec les autres duplicata. Le doute sur son authenticité s'en est accru. Après l'auteur a traité critiquement les signes extérieurs et intérieurs de cet „acte de donation“, ce qui a prouvé aussi que c'était une falsification. Ayant pris en considération, très particulièrement, le contenu de ce „privilège“, qui est composé habilement d'après l'acte de donation de Bela aux habitants de Trogir, du 18 mars 1242 — l'auteur a réfuté son authenticité. L'auteur suppose que ce document de Hvar aurait pu être falsifié dans le période après la rédaction définitive du statut de Hvar (en 1331). La dernière date pourrait être l'année 1420 quand Venise a conquis Hvar.

D'après ce qui était dit, l'original de ce document n'existait pas, mais des duplicata seulement. Les preuves et les raisons mentionnées réfutent les opinions sur l'authenticité de l'„acte de donation“ de Bela au profit des habitants de Hvar.